

Национален институт на правосъдието
"Повишаване капацитета на съдебната система и обучение по Европейската
конвенция за защита правата на човека и основните свободи в Националния
институт на правосъдието"
Договор № 93-00-42/20.02.2013 НФМ 2009-2014

Дело El Haski срещу Белгия (El Haskiv. Belgium), жалба № 649/08
Решение на Второ отделение от 25 септември 2012 г.

Нарушение на чл. 6 от Конвенцията

Използването на доказателства, събрани чрез третиране в нарушение на член 3 от Конвенцията, което е едно от базисните и абсолютни права, гарантирани от Конвенцията, винаги повдига сериозни въпроси относно справедливостта на процеса, дори допуснатите доказателства да не са били решаващи при постановяването на осъдителна присъда.

Допускането на доказателства, получени в резултат на нечовешко третиране в нарушение на чл. 3, което обаче не може да се квалифицира като изтезание, ще бъде в нарушение на чл. 6 само ако бъде доказано, че нарушението на чл. 3 е било от значение за изхода на процеса срещу обвиняемия, т.е. имало е въздействие за неговото осъждане.

Ако съдебната система на третата държава, в която са събрани доказателствата, не предоставя пълноценни гаранции за независимо, безпристрастно и сериозно разглеждане на твърдения за изтезания или нечовешко и унижително отнасяне за жалбоподателя ще бъде необходимо и достатъчно да докаже, че е налице „реална опасност“ въпросното изявление да е изтръгнато именно по този начин.

Чл. 6 от Конвенцията изисква националните съдилища да не допускат доказателства преди да се уверят, че те не са били събрани в резултат на третиране в нарушение на чл. 3 от Конвенцията.

Фактите

Жалбоподателят е роден през 1975 г.

След като изучавал Корана и Шериатското право, жалбоподателят напуснал родната си страна Мароко и между 1993 г. и 2002 г. пребивавал в Сирия. Там изучавал ислямска теология и арабски език. През този период на няколко пъти пътувал до Мароко, Турция, Саудитска Арабия и посетил Афганистан два пъти, където преминал военно обучение. През 2002 г. се завърнал в Мароко, но през 2004 г. заминал с фалшиви документиза Белгия, където се установил. На 16 юни 2004 г. жалбоподателят подал молба за убежище, но на 1 юли 2004 бил арестуван и обвинен като водач на терористична група (Moroccan Islamic Fighting Group – GCIM), за подправяне на документи, за заговор за извършване на престъпление, за притежание на крадени вещи, за използване на фалшиво име и незаконно влизане и пребиваване в страната.

След няколко разследващи доклада свързани с тероризма и атентат, причинил смъртта на около 50 души на 16 май 2003 г., е арестуван един от предполагаемите водачи в терористичната група, който посочил жалбоподателя като участник в нея. На

тази база и други доказателства, на 3 октомври 2003 г. Мароко издала международна заповед за арест и екстрадиция на редица лица, сред които и жалбоподателя.

Между 9 октомври 2003 г. и 6 януари 2005 г. били проведени акции и арести в Белгия и Франция, където били открити редица доказателства и били задържани субекти свързани с терористичната група.

С решение от 29 август 2005 г. жалбоподателят и дванадесет други били изправени пред наказателния съд в Брюксел за участие в терористична група. В същия ден, поради ниски доходи, жалбоподателят получил безплатна правна помощ и достъп до документите по делото.

След приключването на досъдебното производство към делото били добавени документи от мароканските служби, които съдържали доклади от разпити на четирима заподозрени, задържани в Мароко.

Един от докладите засягал разпит от 14 януари 2004 г. на лице, задържано в Саудитска Арабия и екстрадирано в Мароко. То твърдяло, че жалбоподателят е негов приятел още от детство и че през 1998 г. се е срещнал с него в Афганистан, а през 2000 г. се срещнал с друг от обвиняемите на обучителен курс за бомби и експлозиви. Разпитаният твърдял, че жалбоподателят бил водач на религиозния комитет на терористичната организация и че се срещал с него още няколко пъти в следващите години. Той потвърдил и наличието на участници от организацията във Франция и Белгия.

След 25 изслушвания, на 16 февруари 2006 г. Брюкселският наказателен съд осъдил жалбоподателя на 7 години лишаване от свобода и глоба от 2500 евро. Осъдени били още 8 души, а 4 били оправдани. Петима от осъдените обжалвали решението, федералната прокуратура - също. Първото изслушване пред Брюкселския апелативен съд било на 26 април 2006 г. Тогава по молба на председателя на съда, федералният прокурор представил обемист доклад по делото, подготвен от прокуратурата, без на тази дата да бъдат разпитвани повече свидетели или жалбоподателя. Жалбоподателят твърди, че обичайната практика била този доклад да бъде представян от съдията. Поради големия обем на документите по делото, подсъдимите подали писмена молба делото да бъде отложено за 1 септември 2006 г., но тя била отхвърлена. Поради това, жалбоподателят и още трима подсъдими отказали да се явят. На 15 септември 2006 г. в отсъствието на подсъдимите била постановена присъда за жалбоподателя - 8 години лишаване от свобода и глоба 2500 евро. Жалбоподателят и още двама поискали решението да бъде отменено и на 19 януари 2007 г. Брюкселският апелативен съд намерил жалбоподателя за виновен и го осъдил на 7 години лишаване от свобода и 2500 евро глоба.

На няколко пъти подсъдимите направили възражения във връзка с документите, получени от Франция и Мароко. Те твърдели, че направените в тях изявления били получени в нарушение на чл. 3 от Конвенцията, добавяйки, че разпитите, проведени в Мароко били незаконни по мароканското право. Позовавайки се на правото си на справедлив процес подсъдимите поискали съда да отдели тези документи от материалите по делото.

Апелативният съд от своя страна твърди, че не съществуват убедителни доказателства за тази жалба, тъй като тя е основана единствено на доклади от неправителствени организации (дори и достойни за уважение) и че докладите от разпитите са описани детайлно и точно и след разрешение от прокурор. Според съда, тези доказателства могли да бъдат атакувани в процеса, по който са събрани и белгийските съдилища все пак не са обвързани от тях и могат сами да определят тяхната точност и относимост. Въпреки това, в мотивите си, съдът не се позовал на тези и други доказателства за да определи жалбоподателя като водач и организатор на терористичната група.

Касационната жалба била отхвърлена с решение от 27 юни 2007 г. В него се твърди, че не попада в юрисдикцията на този съд да определя фактическата оценка на доказателства, придобити по международен път и че жалбоподателят е получил справедлив процес по смисъла на чл.6 от Конвенцията.

Правото

II. Твърдяно нарушение на чл. 6 от Конвенцията

58. Жалбоподателят се оплаква, че националните съдилища в голяма степен са основали осъдителните си присъди срещу него на доказателства, които са опорочени и събрани при условия, несъвместими с изискванията на Конвенцията. Оплаква се от нарушение на правото на справедлив съдебен процес по чл. 6 от Конвенцията.

На следващо място жалбоподателят се оплаква, че присъдата му се основава на доказателства, които са събрани в производства, в които той не е участвал. Освен това тези доказателства били събрани чрез третиране в нарушение на чл. 3 от Конвенцията

A. Становища на страните

1. Правителството

...

63-66. Правителството отхвърля твърденията, че националните съдилища са се позовали на доказателства, събрани във Франция и Мароко в нарушение на чл. 3 от Конвенцията. Макар да се съгласява, че доказателства, получени чрез третиране в нарушение на чл. 3 от Конвенцията биха били недопустими дори да нямат решаващо значение в процеса, правителството твърди, че това правило не се прилага докато не бъде доказано, че съответните изявления са изтръгнати чрез изтезания. Според него стандартът на доказване на подобно твърдение е „отвъд всяко разумно съмнение“. Според правителството дори да се предположи, че твърденията на жалбоподателя относно разпитите, извършени във Франция са „приемливи“, Апелативният съд е приел за недоказано, че френските власти са нарушили чл. 3. Що се отнася до доказателствата, събрани в Мароко правителството посочва констатацията на апелативния съд, че жалбоподателят не е представил никакви доказателства за нарушения на чл. 3.

2. Жалбоподателят

...

69-73. Според жалбоподателя правилото, че доказателства, получени чрез средства, нарушаващи чл. 3, трябва да бъдат изключвани, се прилага и по отношение на доказателства, събрани по подобен начин в чужда държава, защото в противен случай предметът и целта на Конвенцията биха били лишени от смисъл. Жалбоподателят оспорва становището на правителството, че тежестта на доказване лежи върху жалбоподателя. Според него с оглед целта на Конвенцията и необходимостта от ефективна защита на основните права тежестта на доказване, която се възлага на обвиняемия, не трябва да бъде „недостижима“. За него трябва да е достатъчно да установи „реална опасност“ доказателствата да са събрани чрез изтезание и да представи за тази цел доклади на уважавани неправителствени организации, разкриващи, че в съответната държава системно се практикуват изтезания. Да се

изисква от обвиняемия да представи по-конкретна информация без да има средства да извършва разследване в чужда държава би означавало от него да се очаква невъзможното. От обвиняемия би трябвало да се изисква само да докаже „вероятността“ на твърденията си. Жалбоподателят твърди, че той е доказал това. Що се отнася до изявленията, получени в Мароко, според него било безспорно, че тази държава е критикувана за изтезанията и малтретирането, извършвани системно над лица, обвинени в извършване на терористични действия. Според жалбоподателя с оглед вероятността на твърденията му що се отнася до доказателствата, събрани в Мароко и Франция, чл. 6 от Конвенцията е обвързвал белгийските съдилища или да проведат разследване на тези твърдения или да изключат съответните доказателства.

Б. Преценката на съд

(а) Общи принципи

81. Съдът припомня, че задължението му по чл. 19 от Конвенцията е да гарантира спазването на ангажиментите, поети от договарящите страни. Не е задача на съда да се занимава с фактически грешки или грешки по прилагането на закона, допуснати от националните съдилища, освен ако в резултат на тях са нарушени права и свободи, защитени от Конвенцията. Макар чл. 6 да гарантира правото на справедлив съдебен процес, той не съдържа правила относно допустимостта на доказателствата, които са предмет на регулиране по националните законодателства (виж наред с други източници *Gäfgen v. Germany* [ГО], № 22978/05, § 162, ECHR 2010).

82. Следователно не е задача на Съда да преценява допустимостта на определен вид доказателства, например такива, събрани в нарушение на закона съгласно националното законодателство. Въпросът, на който трябва да се отговори, е дали процесът като цяло е бил справедлив, в това число що се отнася до начина на събиране на доказателства (виж, *inter alia*, *Khan v. the United Kingdom*, № 35394/97, § 34, ECHR 2000-V; и *Gäfgen*, цитирано по-горе, § 163).

83. При преценката дали процесът като цяло е бил справедлив трябва да се има предвид и дали са били спазени правата на защитата. В частност трябва да се обсъди дали на жалбоподателя е била дадена възможност да оспори автентичността на доказателствата и да се противопостави на използването им. Освен това трябва да се отчете и качеството на доказателствата, както и обстоятелствата, при които са събрани и дали тези обстоятелства хвърлят съмнения относно достоверността и точността на доказателствата. Макар по принцип да не възниква проблем със справедливостта на процеса единствено защото доказателствата не са подкрепени от други такива, трябва да се отбележи, че ако доказателството е много силно и няма опасност то да е недостоверно съответно необходимостта от подкрепящи доказателства е по-слаба. Съдът освен това придава значение и на това, дали въпросните доказателства са били решаващи за изхода на наказателния процес (виж *Gäfgen*, цитирано по-горе, § 164).

(...)

85. Възникват специални съображения що се отнася до употребата в наказателния процес на доказателства, получени в нарушение на чл. 3. Използването на такива доказателства, събрани в резултат на нарушение на едно от базисните и абсолютни права, гарантирани от Конвенцията, винаги повдига сериозни въпроси относно справедливостта на процеса, дори допуснатите доказателства да не са били решаващи при постановяването на осъдителна присъда (виж *Göçmen v. Turkey*, № 72000/01, §§ 73-74, 17 октомври 2006г.; и *Gäfgen*, цитирано по-горе, § 165).

Следователно използването в наказателния процес на изявления, получени в резултат на нарушение на чл. 3, независимо от квалификацията на третирането като

изтезание, нечовешко или унизително отнасяне, автоматично прави процеса като цяло несправедлив в нарушение на чл. 6 (виж *Gäfgen*, цитирано по-горе, §§ 166-167 и 173). Това се отнася и за използването на веществени доказателства, получени като пряк резултат от изтезание (пак там § 173). Въпреки това допускането на доказателства, получени в резултат на нечовешко третиране в нарушение на чл. 3, което обаче не може да се квалифицира като изтезание, ще бъде в нарушение на чл. 6 само ако бъде доказано, че нарушението на чл. 3 е било от значение за изхода на процеса срещу обвиняемия, т.е. имало е въздействие за неговото осъждане (пак там § 178).

Съдът вече е имал повод да посочи по делото *Othman (Abu Qatada) v. the United Kingdom* (№ 8139/09, §§ 263 и 267, ECHR 2012), че използването в процеса на доказателства, получени чрез изтезания би представлявало явен отказ от правосъдие, дори когато лицето от което са изтръгнати показанията е трето лице.

86. ... Съдът вече е приел, че когато става въпрос за една наказателноправна система, в която съдилищата са независими от изпълнителната власт, делата се разглеждат безпристрастно и твърденията за изтезания се разследват добросъвестно от обвиняемия би могло да се очаква да приложи по-висок стандарт на доказване на твърденията си, че доказателствата срещу него са били получени чрез изтезания. Когато обаче става въпрос за наказателноправна система, която е съпричастна към практиките, срещу които се очаква да противодейства, подобен стандарт на доказване би бил изцяло неподходящ (пак там § 276).

(...)

88. ... Ако съдебната система на третата държава, в която са събрани доказателствата, не предоставя пълноценни гаранции за независимо, безпристрастно и сериозно разглеждане на твърдения за изтезания или нечовешко и унизително отнасяне за жалбоподателя ще бъде необходимо и достатъчно да докаже, че е налице „реална опасност“ въпросното изявление да е изтръгнато именно по този начин. Би било несправедливо да му се възлага по-голяма тежест на доказване.

89. При това положение националните съдилища не трябва да допускат оспорените доказателства без преди това да са обсъдили доводите на обвиняемия и без да са се уверили, че подобна опасност не съществува. Това е неотменна част от отговорността на съдилищата да гарантират справедлив съдебен процес и в частност да се уверяват, че справедливостта на процеса не е застрашена в резултат на условията, при които са били събрани доказателствата (виж, *mutatis mutandis*, *Stojkovic v. France and Belgium*, № 25303/08, 7 април 2011 г., § 55).

(б) Приложение към настоящото дело

(...)

91. Установено е, че националните съдилища са отказали да приложат правилото за изключване на доказателствата по отношение на показанията на трети страни, събрани в Мароко от мароканските власти в хода на наказателен процес в тази държава.

92. Трябва да се прецени дали към момента на събитията мароканската съдебна система е осигурявала пълноценни гаранции за независимо, безпристрастно и сериозно разглеждане на твърдения за изтезания и нечовешко или унизително отнасяне и ако това не е било така дали е била налице „реална опасност“ оспорените изявления да са получени чрез подобни средства.

93. В светлината на обилната информация, с която разполага Съдът има причина да се съмнява, че мароканската съдебна система по онова време е осигурявала подобни гаранции.

94-95. В доклада си от 2005 г. организацията Human Rights Watch описва, че лица, съдени в хода на антитерористичната кампания след бомбения атентат в Казабланка през 2003 г. са били лишени от справедлив съдебен процес, съдилищата са отказвали да

назначават медицински експертизи на лицата, които са твърдели, че са били изтезавани, нямало данни за разследвания срещу длъжностни лица, заподозрени в изтезания. Като цяло тенденцията за продължаващи нарушения, критикувани от множество организации за правата на човека разкривала, че силите за сигурност действат в условия на безнаказаност и незачитане на закона и че изпълнителната власт продължавала да има сериозно въздействие над съдилищата.

Други организации за защита правата на човека, като Amnesty International, FIDH и Комитета срещу изтезанията на Организацията на обединените нации и Комитета за правата на човека към Организацията на обединените нации в своите доклади потвърждават констатацията за липса на надлежни гаранции за справедлив съдебен процес в мароканската съдебна система. Отбелязва се, че в наказателното право на тази държава няма разпоредба, която да забранява използването в процеса на изявления, получени в резултат на изтезания.

96. В заключение за да се позова не правилото за изключване по отношение на доказателствата, събрани в Мароко от мароканските власти за жалбоподателят е било достатъчно да докаже пред националните съдилища, че е била налице „реална опасност“ тези доказателства да са получени в резултат на изтезание или нечовешко или унижително отнасяне.

97. Съдът отбелязва, че пред националните съдилища жалбоподателят е посочил, че оспорваните изявления принадлежат на лица, разпитвани в Мароко в хода на разследванията и процесите, последвали бомбения атентат в Казабланка от 2003 г. Той обяснява, че лицата, дали показанията са се оплакали, че са били подлагани на изтезания и нечовешко или унижително отнасяне, но мароканските власти не са извършили разследване на тези твърдения.

98. Според Съда споменатите по-горе доклади на международни организации за правата на човека доказват наличието на „реална опасност“ доказателствата да са получени чрез третиране в нарушение на чл. 3 от Конвенцията. Това се потвърждава и от Комитета за правата на човека към Организацията на обединените нации, който през 2004 г. изрази своята загриженост от многобройните твърдения за изтезания и малтретиране на задържани лица в Мароко, както и от Комитета срещу изтезанията към Организацията на обединените нации, който изрично посочва нарастването на броя на тези твърдения. Комитетът срещу изтезанията споменава по-конкретно употребата на забранено третиране по време на разпити на лица, заподозрени в тероризъм с цел изтръгване на показания от тях.

99. ... Чл. 6 от Конвенцията изисква националните съдилища да не допускат доказателства преди да се уверят, че те не са били събрани в резултат на третиране в нарушение на чл. 3 от Конвенцията. Съдът намира, че по настоящото дело има нарушение на чл. 6 без да е необходимо да проверява другите оплаквания на жалбоподателя за нарушения на тази разпоредба на други основания.